

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁI

1974. május 27-én védte meg HUNYADY Györgyné „Az osztályközösség szerkezete és a közösségi beállítódás összefüggései” című kandidátusi értekezését. A Tudományos Minősítő Bizottság felkérésére FÖLDÉS Éva, a neveléstudományok doktora látta el a bíráló bizottság elnöki tisztét.

PETRIKÁS Árpád, a neveléstudományok kandidátusa opponensi véleményében helyesnek ismerte el a disszertáció felépítését. Első fejezete a vizsgálat koncepcióját tartalmazza, a második a közösségi szerkezet bemutatását, a harmadik fejezet a kollektivitás jellemzését, míg a negyedik fejezet az előző két fejezet összevetését. A kutatás során felmerült, de megválaszolatlanul maradt problémákat a jelölt „Nyitott kérdések” címmel foglalta össze. Következtetéseihez felhasználta a szociálpszichológia és a szociológia módszereit, vizsgálatait mintaszerűen tervezte meg. A kandidátusi értekezés az egyén és közösség kölcsönhatásának folyamatával, illetve annak egy részkérdésével, a közösségi szerkezet és beállítódás viszonyával foglalkozik. Az opponens ezzel kapcsolatban két kritikát észrevételt tett: egyfelől lehetséges-e a közösségi szerkezetet az adott közösségek tényleges tevékenységének tartalmi elemzése nélkül elvégezni; másfelől milyen közösségmodellhez mérhetőek azok a megállapítások, amelyek a klasszikus oktatás szűkebb értelemben vett nevelés-alapállásából kiindulva vonulnak végig a disszertáción.

PETRIKÁS Árpád opponens véleményében elismerően nyilatkozott a disszertáció következő tudományos eredményeiről: Újszerű a jelölt által kimunkált pedagógiai rétegtképzés, melyet a kollektivitás követelményei alapján alakított ki. Ezen belül igen értékes a formális és informális szerkezeti elemek kimunkálása, az osztályok csoportszerkezeti elemzése. A tanulmány, az eddig ismert tételek differenciáltabb elemzését adja. Tudományos eredményként értékeli a jelölt állásfoglalását a nemek differenciáló hatásával, majd a tanulmányi struktúra központi funkciójával kapcsolatban. Változatos metodikát dolgozott ki a kollektivitás jellemzésére, a tanulói vélemények és a beállítódás mérésére, a tanulók közösségi tulaj-

donságainak elemzésére. A disszertáció többet ad a jelölt által vállalt céloknál, ezt elsősorban a kutatásmetodikai elemek fejlesztésével, s a tárgyhoz illő komplex vizsgálati eljárások alkalmazásával sikerült elérni. Másfelől a hipotézisek szigorú ellenőrzése és értékelése segített a kiváló eredmények biztosításában. A három hipotézis közül kettő maximálisan igazolódott, s a további eljárások lehetséges módszereit is kitűnően érzékeltette a szerző a „Nyitott kérdések” megfogalmazásával.

A közösség és személyiség kapcsolatának vizsgálata egyre aktuálisabb kutatási feladat. A jelölt egyfajta megközelítésmód segítségével számos új tényre, összefüggésre hívta fel a figyelmet. A közösségi beállítódás elemzésével pedig az egyéni magatartás fontos mozgatórugójának pedagógiai, problémáját is igyekezett felvázolni.

ZIBOLEN Endre, a neveléstudományok kandidátusa opponensi véleményében kiemelten foglalkozott azokkal az elméleti jellegű eredményekkel, amelyeket HUNYADY Györgyné értekezésében megfogalmazott. Ezek a következők:

— a disszertáció egyik „alapkategóriájának”, a közösségi szerkezetnek fogalmi elemzése;

— az osztályközösség komplex szerkezetén belül tárgyalt rétegződés (rétegtképző tényezők; a tanulók neme és szociális helyzete);

— a disszertáció másik „alapkategóriája”: a kollektivitás;

— a közösségi beállítódás tartalmi jegyeinek elemzése.

Az opponens értékelt a jelölt által felállított három hipotézist, amelyből az empirikus vizsgálat kiindult: 1. a kollektivitás és a közösség szerkezeti összefüggése; 2. a személyiségnek a közösséghez való viszonya; 3. a közösségben elfoglalt helyzet meghatározó volta.

Az opponens felhívta a jelölt figyelmét azokra a hibaforrásokra, amelyek az empirikus vizsgálati módszer alkalmazásából, valamint az esetleges egyoldalú következtetések levonásából adódnak.

A bírálóbizottság az alábbi indokkal javasolta a kandidátusi disszertáció elfogadását:

I. HUNYADI Györgyné kiváló szakmai felkészültségről tansúgódo, tárgyánál fogva is elsőrendűen fontos disszertációt nyújtott be a kandidátusi fokozat elnyeréséhez. Eredményei a szocialista neveléstudomány központi témájának, a tanulóközösségnek a megismeréséhez szolgálnak értékes elméleti adalékokkal, egyúttal pedig — számos megállapításával, valamint a disszertációban bemutatott vizsgálati módszerek révén — a gyakorlati nevelőmunkát is hathatósan segítik.

A komplex szerkezet fogalmának tartalmát sokrétű elméleti és empirikus kutatással feltárta és gyakorlatilag alkalmazta.

Kiinduló hipotézisét gazdag tényanyag feltárásával és elemzésével bizonyította: a gyermek közösségi beállítódása együtt változik a különböző szerkezeti tényezőkkel. Vizsgálatainak korrekciós elemzéséből azt a következtetést vonja le, hogy a legjobb helyzetben lévő rétegek attitűdjé a legpozitívabb. A számszerű adatok minőségi elemzése révén olyan általánosításokhoz jutott el, hogy a hierarchikus szerkezetbeli pozíció és a kollektivitás között (statistikus általánosságban) egyszerű lineáris összefüggés állapítható meg.

Kutatásának harmadik hipotézise, amely szerint a szerkezeti pozíció megismerése, illetve tudatosítása kedvező feltételt teremt a közösségi beállítódás kívánatos változására, kísérlete során pozitívnek bizonyult és megerősítést nyert.

A disszertáció „Nyitott kérdések” c. fejezetében elemző-össztönző módon feltárta a további kutatást igénylő kérdéseket, amelyek szélesebb vizsgálatok, többéves kísérletek kiindulási alapjait képezhetik.

Következtetéseinek összességével hozzájárult a szocialista nevelőiskola modelljének kialakításához. A disszertáció kiemelkedő reprezentánsa a hazai neveléstudományban újabban bontakozó empirikus vizsgálatoknak.

A Tudományos Minősítő Bizottság 1974. június 17-re tüzte ki ILLÉS Lajosné „A szovjet pedagógia fejlődésének története és tanulságai (1917—1972)” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. A bíráló bizottság elnöke SZARKA József, a neveléstudományok doktora volt, opponensek: SZÉKELY Endréné és SZÉCHÉNY Éva, a neveléstudományok kandidátusai. A Tudományos Minősítő Bizottság az értekezés tárgya miatt szakvéleményt kért a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának Általános Pedagógiai Tudományos Kutatóintézete igazgatójától, A. M. ARSZENYEV akadémikustól is.

ILLÉS Lajosné témáját nevelésügyünk jelenlegi nagyszabású tartalmi és szerkezeti átalakulásával indokolta, amelynek tanúi vagyunk, s amely szükségessé teszi az elmúlt időszakban elért eredmények kritikai elemzését. A törté-

neti folyamatok bemutatásából levont következtetések nagy segítséget jelentenek a hazai neveléstudomány továbbfejlesztésének meghatározásában.

A jelölt disszertációjában áttekintést nyújt a szovjet pedagógia történeti fejlődéséről. A legújabb forranyagokat felhasználva kritikailag értékeli a fel-felbukkanó burzsoár reformpedagógiai nézeteket, a nemzetközi polgári pedagógiai irányzatokat. Kutatásai alapján arra a következtetésre jut, hogy a szovjet pedagógia a lényegét illetően nem bomlik eltérő irányzatokra, mert a nevelés célja, filozófiai és módszertani alapja elvileg egynemű. Kandidátusi értekezésében a szovjet pedagógia történeti fejlődését elemelve járul hozzá a megnevezett társadalmi elvárások kielégítéséhez a pedagógia területén.

A. M. ARSZENYEV akadémikus és M. N. KUZMIN a neveléstudományok kandidátusa a Tudományos Minősítő Bizottsághoz írt szakvéleményben közölték, hogy a disszertációt az általuk vezetett tudományos intézmény kollektívája megvitatta és az alábbi szakvéleményt adta:

A jelölt nagy gonddal vizsgálta és tanulmányozta a szovjet pedagógia kialakulásának és fejlődésének periódusait, sokoldalúan világította meg az iskola szocialista átalakításával kapcsolatos erőfeszítéseket, pontosan mutatja be a szovjet neveléstudomány több mint fél-évszázados útját. A jelölt mélyrehatóan elemezte a nagy klasszikusok azon tételeit, amelyekre a szovjet pedagógia mint társadalomtudomány épült. A jelölt értekezésében bemutatta, hogyan jött létre a szovjet neveléstudomány elméleti alapja, LENIN tanításait alapul véve hogyan bontakoztak ki KRUPSZKAJA, KALINYIN, MAKARENKO és mások marxista pedagógiai nézetei.

A szakvélemény megállapítja, hogy a legnagyobb erőfeszítést követelte a kutatótól a disszertáció harmadik és negyedik fejezete, amely a szovjet pedagógia és iskola fejlődésének az 1958. évi oktatási törvény elfogadását követő 14 éves időszakát fogja át. Nagy figyelmet szentel a szerző a szovjet didaktikusok elméleti művei elemzésének, amelyek az oktatás folyamatával, a nevelés és képzés kölcsönhatásával, a világnézetnek az oktatás és a munka között történő kialakításával, a tanulás motivációjával, az önképzés megszervezésével stb. foglalkoznak.

Végül közlik, hogy ILLÉS Lajosné disszertációja értékes kutatómunka eredménye, amely tovább mélyítheti a tudományos együttműködést a neveléstudomány területén a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság között. A szerző tanúbizonyságot tett a szovjet pedagógia elmélyült ismeretéről. A disszertánsnak azonban nem sikerült valamennyi felvetett kérdést maradéktalanul megvilágítania. Ez különösen a politéchnikai oktatás problémáira

és a neveléstudomány néhány kérdésére vonatkozik. Ezek a fogyatékoságok azonban nem csökkentik a disszertáció jelentőségét.

SZÉKELY Endréné opponensi véleményében megállapította, hogy a disszertáción elérte tartalmi vonatkozásban a maga elé tűzött célt. Értekezése kiindulópontja és megbízható alapja lehet a pedagógiai közvélemény tájékoztatásának.

Kiemelte az értekezés szocialista pártosságát, a szovjet pedagógia mai arculatának differenciált bemutatását. A jelölt külön összehasonlító fejezetben foglalkozik a szovjet pedagógia jelen feladataival és felvázolja távlatait, rámutat a polgári pedagógiában, főleg a fejlett tőkés országok művelődéspolitikájában, pedagógia ideológiájában és intézményeikben bekövetkezett változásokra. A jelölt bizonyította a szovjet pedagógia iránt megváltozott viszonyt, amelyekre az a jellemző, hogy a nyílt antikommunizmus helyébe az ún. konvergencia-elmélet, vagy a marxizmus, illetve a szocializmus pluralizmusának elmélete lépett.

Az opponens több kritikai észrevételt tett főleg a dolgozat szerkezetével kapcsolatban.

SZÁRKA Éva opponensi véleményében a disszertáció legfontosabb eredményének a hazai pedagógia számára a szovjet neveléstudomány számos használható tanulságának tudatosítását tartja. Véleménye szerint a jelölt e téren nemzetközi mércével tekintve is jelentős értéket felmutató munkát végzett. Rendkívül fontos eredménye ennek a munkának, hogy nem csupán a szűken vett pedagógiai diszciplínák, az oktatási rendszer fejlődési eredményeinek regisztrálására tért ki, hanem számba veszi azokat a legfontosabb új momentumokat is, amivel a marxista társadalomtudományok, a természet- és műszaki tudományok fejlődése a szovjet pedagógiatudomány vizsgálódási körét és metodológiáját lényegesen kibővítette, megtermékenyítette, s ami a szocialista pedagógia továbbfejlődésének nagyon jelentős új vonása a mai továbbhaladási szakaszban. A jelölt imponáló tárgyismerettel korrektül sorba veszi az egyes, még le nem zárt vitatott kérdésekben az egymással ütköző álláspontok lényegét, hű képet ad a mai marxista pedagógiatudomány legfontosabb műhelyeit foglalkoztató fő problémákról, a viták, munkálatok élő mozgásáról és fejlődési irányáról. Kifogásolta azonban, hogy a jelölt nem eléggé mutatja meg azt, hogy a szovjet iskolaügy és neveléstudomány egy soknemzetű és soknemzetiségű ország pedagógiája, emellett felhívta a figyelmet a disszertáció néhány terminológiai problémájára is.

A bíráló bizottság a dolgozat új tudományos eredményeit a következőkben foglalta össze:

1. A disszertáció az első hazai összefoglaló mű, amely a szovjet nevelésügy 1917—1972 közötti fejlődését, mindenekelőtt az 1958—1972 közötti periódust kellő részletettséggel és tudományos alaposággal tárgyalja.

2. A szerző munkája alapján világosan ki-rajzolódik a szovjet pedagógia fejlődésének főirásai, mozgatóerői, főirányai és tendenciái; történelmi eredményei és mai feladatai; gyakorlati és tudományos problémái. A szerző olyan szintézist alkotott, amely pedagógiai közvéleményünk számára megbízható tájékoztató alapot nyújt korunk bonyolult elméleti és gyakorlati pedagógiai problémái, áramlatai, reformtörekvései között, s egyben kiindulópontja lehet e tájékoztatósi alap elmélyítésére irányuló további kutatásoknak.

3. A feldolgozás helyes árnyaltsággal, elfogultságtól mentesen mutatja be, hogy a szovjet pedagógia több mint öt évtizedes története a szemléleti és metodológiai egyoldalúságokkal, különféle torzulásokkal szembenézve, a polgári pedagógiai áramlatoktól kritikával tanuló, de azoktól szilárd elvi alapokon magát elhatároló, s az új társadalom szükségleteinek szüntelenül eleget tenni kívánó, magasabb szintézis felé törő fejlődés volt.

4. Értékes eredménye a disszertációnak, hogy nem csupán a szűken vett pedagógiai diszciplínák, valamint az oktatási rendszer fejlődési eredményeinek szovjet fejlődését mutatja be, hanem számba veszi azokat a legfontosabb új tényeket is, amelyekkel a marxista társadalom- és természettudomány jelenlegi fejlődésünkben számol.

A bíráló bizottság mindkét nyilvános vitán elfogadta a jelöltek választát, és javasolta számukra a kandidátusi fokozat odaítélését. A Tudományos Minősítő Bizottság Pedagógiai Szakbizottsága ezért HUNYADY Györgynét és ILLÉS Lajosnét a neveléstudományok kandidátusává nyilvánította.

SIMON PÉTERNÉ

SZERZŐINK

Dr. SZÁRKA József, a neveléstudományok doktora, az MTA Pedagógiai Bizottságának elnöke, az OPI főigazgatója (Budapest), dr. NAGY Sándor, a neveléstudományok doktora, tanszékvezető egyetemi tanár (ÉLTE Budapest), dr. ARÁTO Ferenc, a neveléstudományok kandidátusa, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója (Budapest), PAÁL Ákos ny. főisk. tanár (Budapest), dr. SZEBENYI Péterné, a neveléstudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Pedagógiai Kutató-csoportja, Budapest), RUDA Mihály matematikus (SZTAKI Budapest), ZSOLNAI József tanítóképző intézeti docens (Kaposvár), dr. KÖTE Sándor, a neveléstudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (Felsőoktatási Pedagó-